

Nukleosidy a nukleotidy

© Biochemický ústav LF MU (E.T.) 2013

Pyrimidinové báze

cytosin

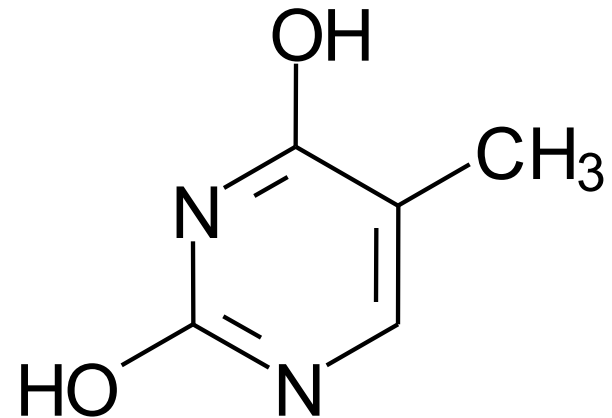
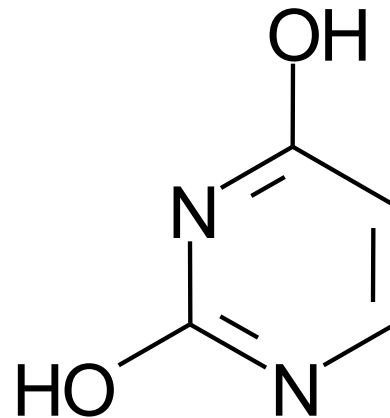
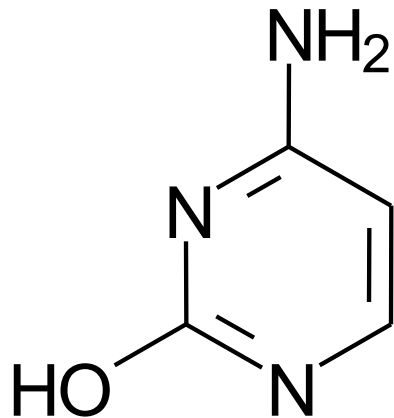
uracil

thymin

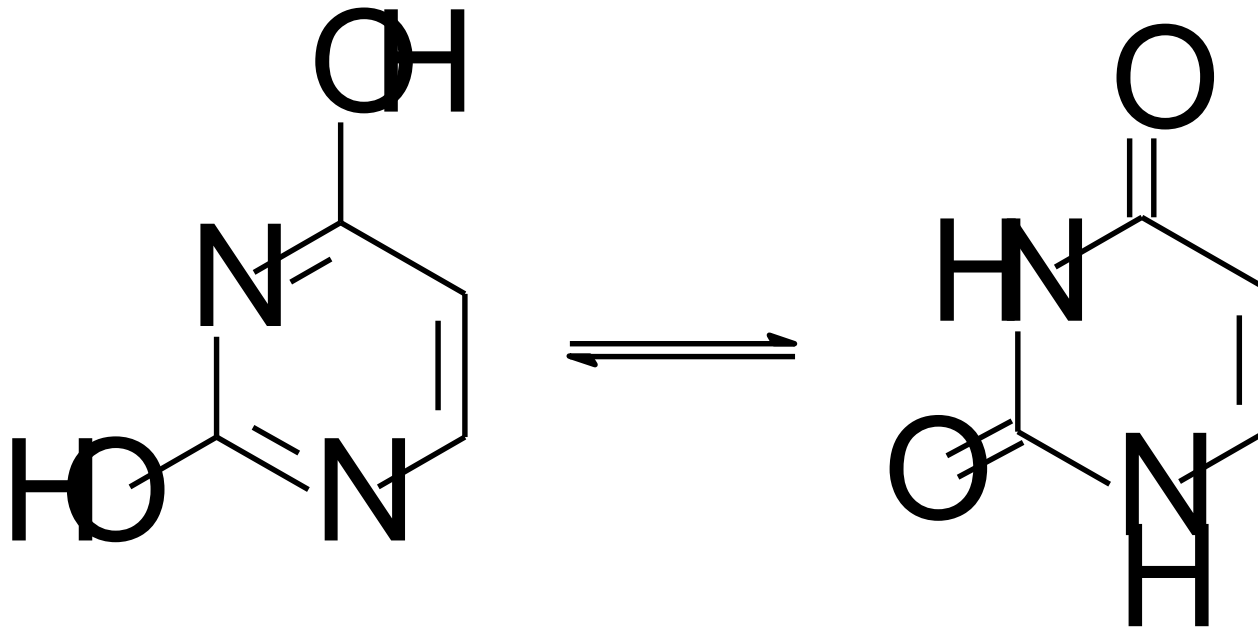
2-hydroxy-4-aminopyrimidin

2,4-dihydroxypyrimidin

2,4-dihydroxy-5-methylpyrimidin

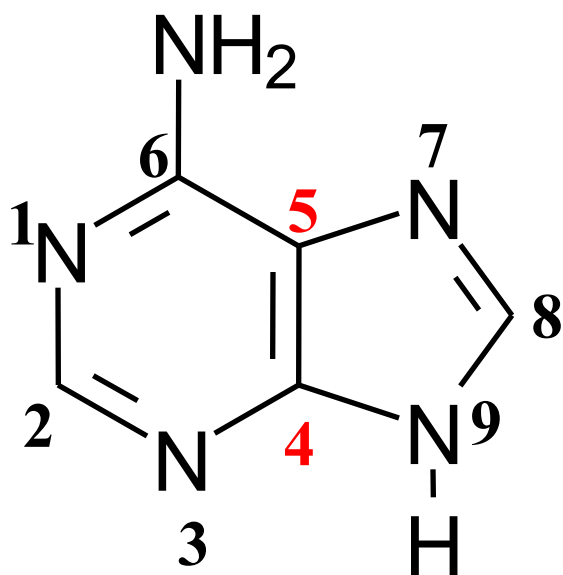
Tautomerie pyrimidinových bází

laktimová forma   **laktamová**
(slabě kyselá)   **(stabilnější)**

Purinové báze

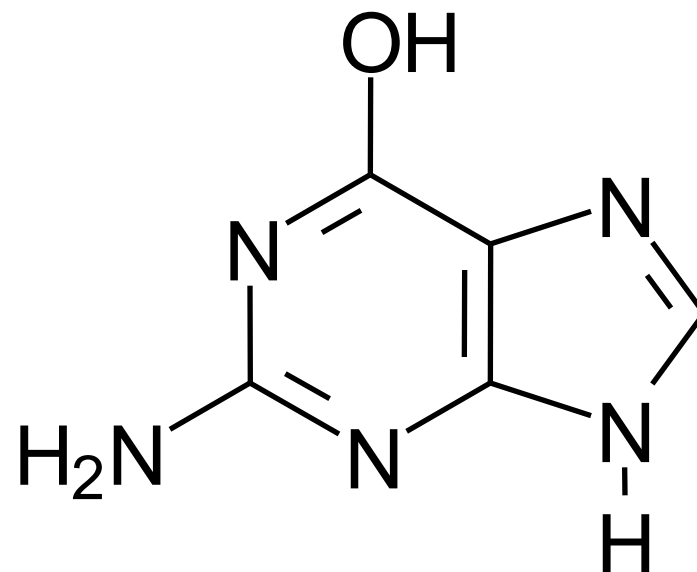
adenin

6-aminopurin

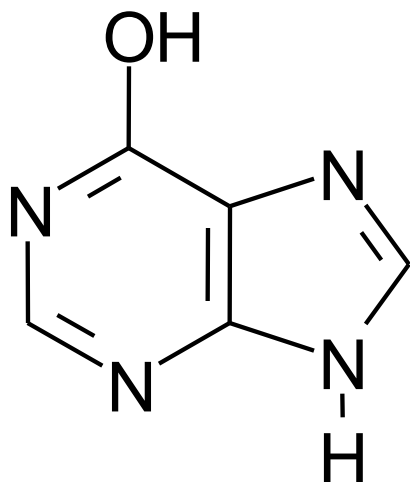
Purin má zvláštní číslování
(číslijí se i kvartérní uhlíky)

guanin

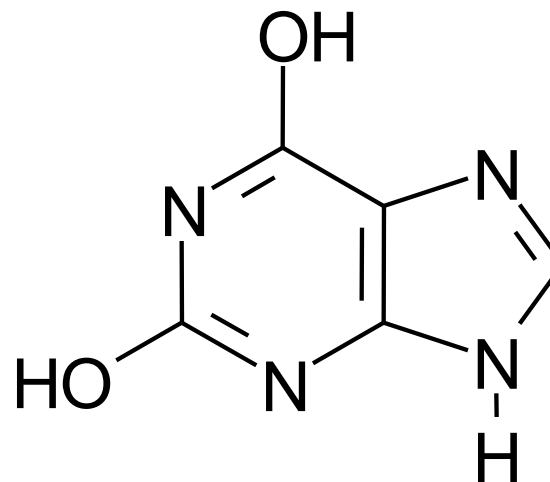
2-amino-6-hydroxypurin

hypoxantin

6-hydroxypurin

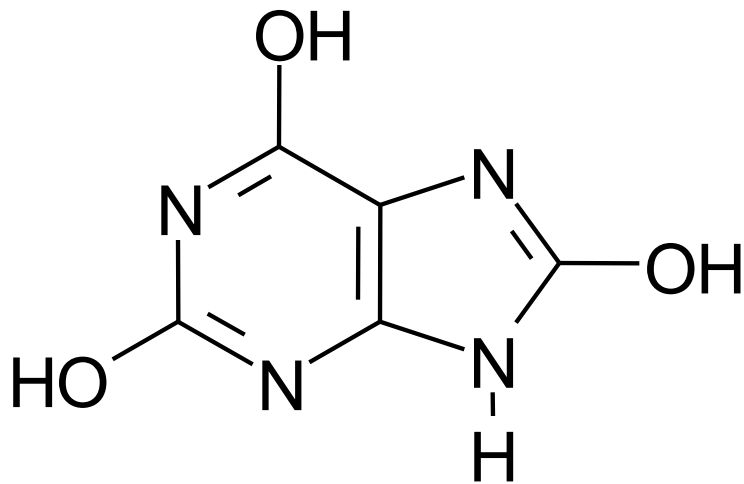
xantin

2,6-dihydroxypurin

Vznikají při metabolismu purinových bází

Kyselina močová (acidum uricum)

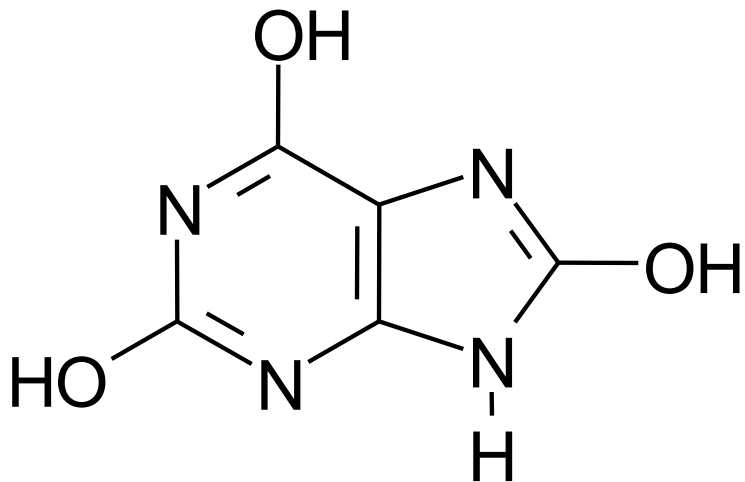

2,6,8-trihydroxypurin

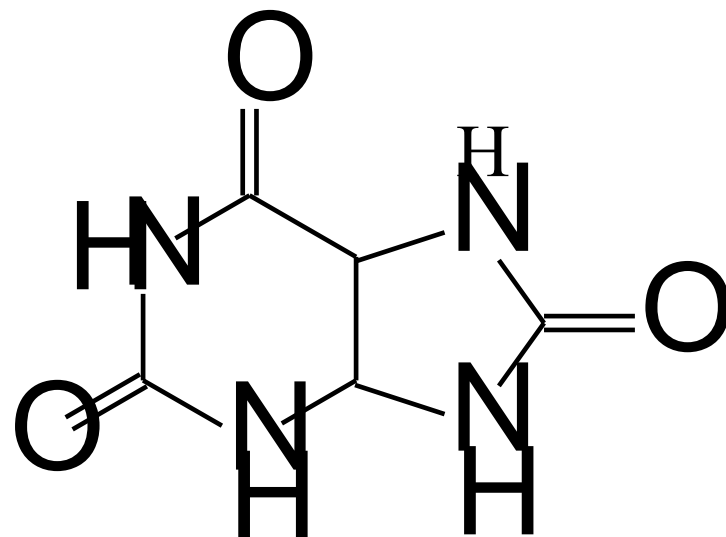
U savců: konečný metabolit purinových bází

U urikotelních organismů (většina plazů a ptáků): vzniká i z aminokyselin.

Tautomerní formy kyseliny močové

laktim

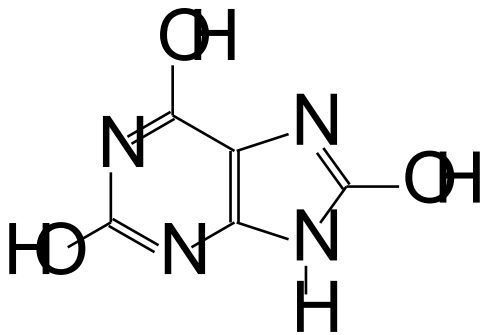

laktam

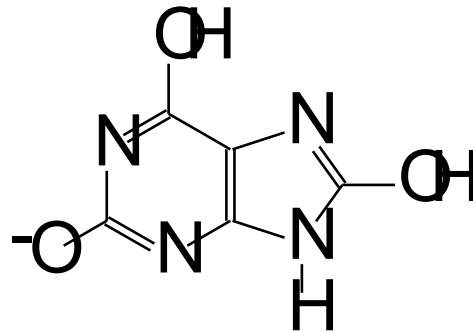
Laktimová forma kys. močové je dvojsytná kyselina

$$pK_{A1} = 5,4$$

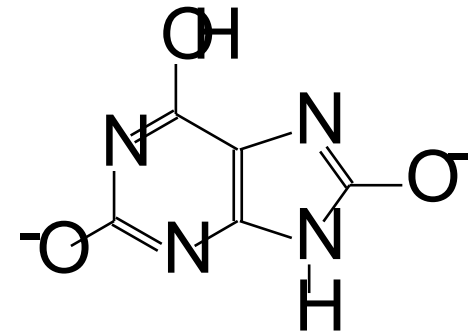
$$pK_{A2} = 10,3$$

kys. močová

hydrogenurát

urát

2,6,8-trihydroxypurin

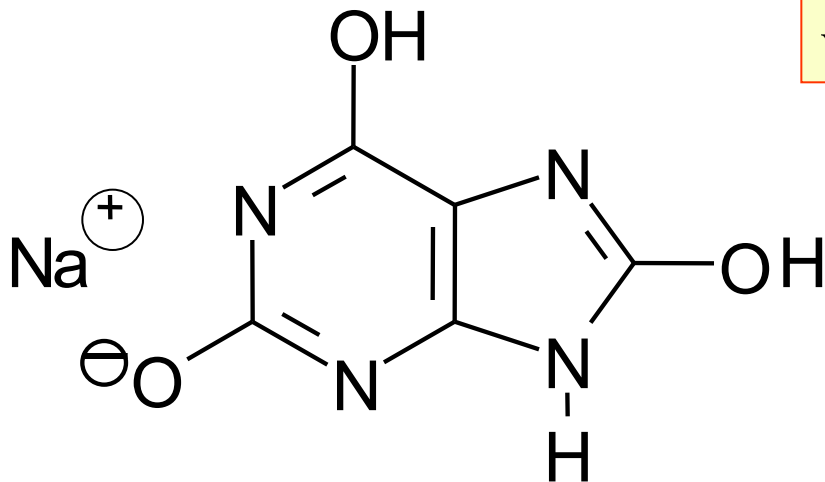

Rozpustnost kyseliny močové

Kyselina močová je velmi málo rozpustná v kyselém a neutrálním prostředí.

Rozpouští se v alkalickém prostředí za vzniku urátů a hydrogenurátů

Při pH 7,0 je rozpustnost kyseliny močové více než desetinásobně vyšší než při pH 5,0.

hydrogenurát sodný

Koncentrace kyseliny močové

v lidské plazmě:

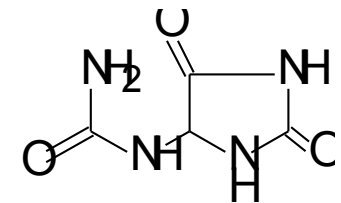
muži < 420 $\mu\text{mol/l}$

ženy < 340 $\mu\text{mol/l}$

je řádově vyšší než v plazmě většiny savců

Proč?

Chybí nám enzym oxidačně štěpící kyselinu močovou za vzniku rozpustnějšího allantoinu, *urát oxidáza* (= *urikáza*)

Poznámka:

Nález allantoinu v biologických tekutinách člověka je ukazatelem oxidačního stresu – vzniká z kyseliny močové působením volných radikálů

Důsledky omezené rozpustnosti kys. močové za patologických stavů

- tvorba močových kamenů (kys.močová, urát amonný a sodný) ve vývodných močových cestách (**urátová urolitiáza**)
- při zvýšené tvorbě ukládání do kloubů a tkání, následná zánětlivá reakce (dna)
- akutní nefropatie kys.močové (srážení krystalů kys. močové v ledvinných tubulech při její nadprodukci (např. po chemoterapii))

Dna (Arthritis uratica)

Hyperurikemie s následnou zánětlivou reakcí organismu na přítomnost krystalů urátu.

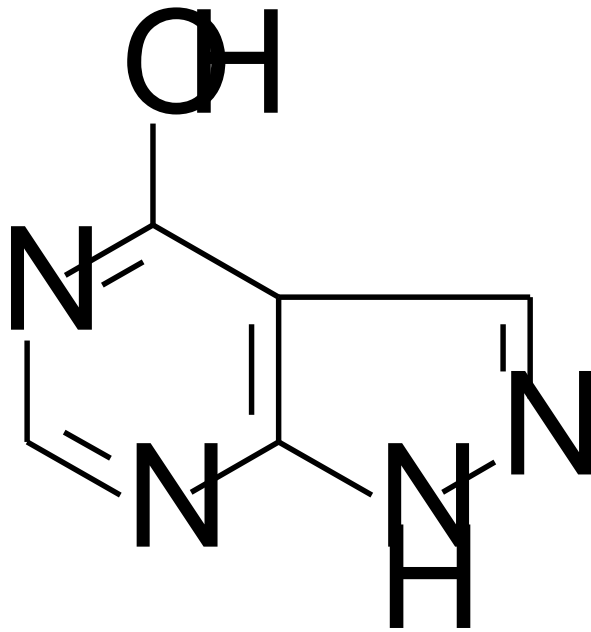

Při akutním záchvatu prudká, nesnesitelná, narůstající bolest v kloubu, vzniklá nejčastěji v noci. Kůže nad kloubem je horká, napjatá a lesklá. Po odeznění záchvatu se často olupuje. Nejčastěji je postižen kořenový kloub palce nohy.

Dna – nemoc králů

Allopurinol

allopurinol

- Užívá se při terapii dny.
- Je inhibítozem enzymu xantinoxidasa (inhibuje přeměnu xantinu a hypoxantinu na urát)

Nízkopurinová dieta

Omezení potravin s vysokým obsahem purinů:

Vnitřnosti, maso, ryby, kořenící směsi a koncentráty (Maggi, sojová omáčka), luštěniny.

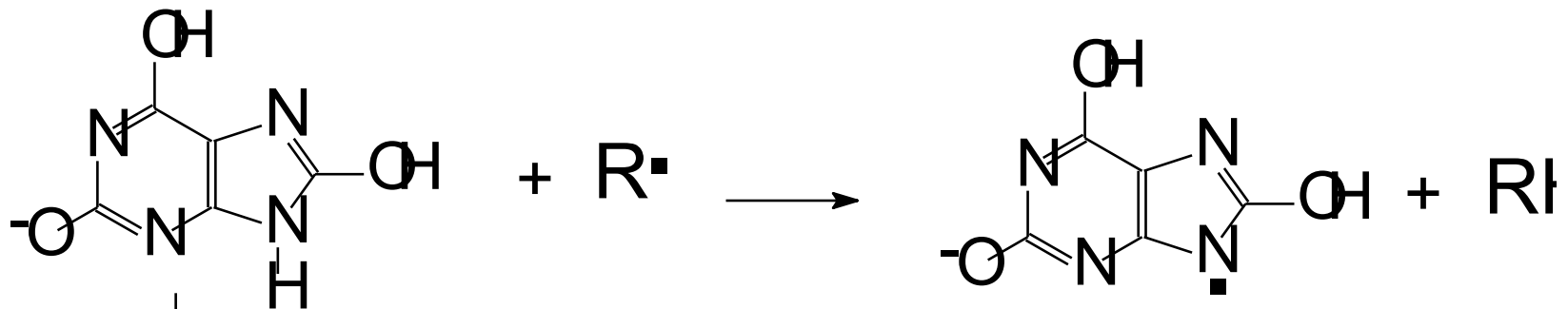
Omezení příjmu alkoholu.

Obsah purinů v potravinách

potravina	mg/100 g	potravina	mg/100 g
Játra	95	Čočka	80
Ledvinky	80	Zel.hrášek	80
Sardinky	120	Fazole, hrách	45
Kapr	54	Ovesné vločky	30
Vepřové maso	48	Šunka	24
Zvěřina	35-39	Špenát	23
Kuřecí maso	40	Brambory	6

Kys. močová má redukční vlastnosti (endogenní antioxidant)

Až 30% podílu na celkové antioxidační kapacitě plazmy

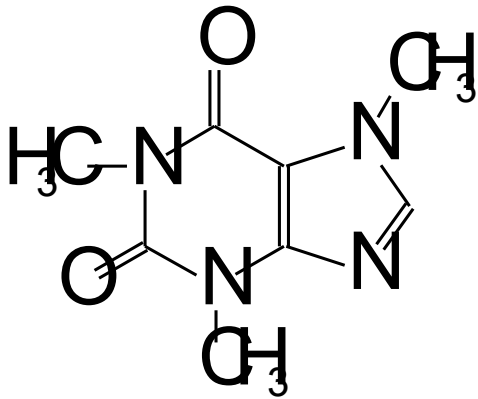
R· je např. ·OH, superoxid aj.

anion-radikál
(oxidovaná forma)

Různé přeměny

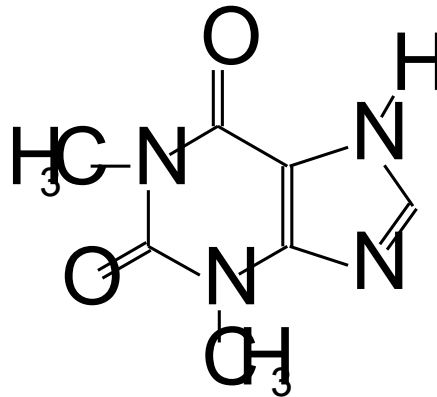

Methylované xantiny

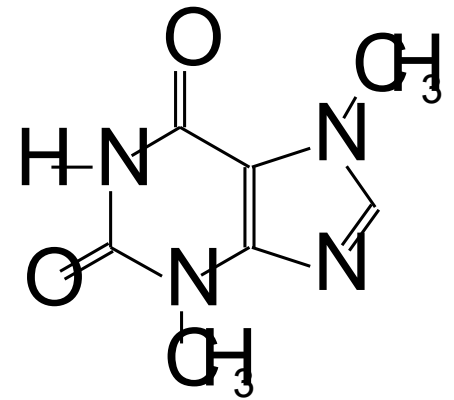
Kofein

(Káva, čaj)

Theofylin

(Kakaové boby,
čaj, syntetický)

Theobromin

(kakaové boby)

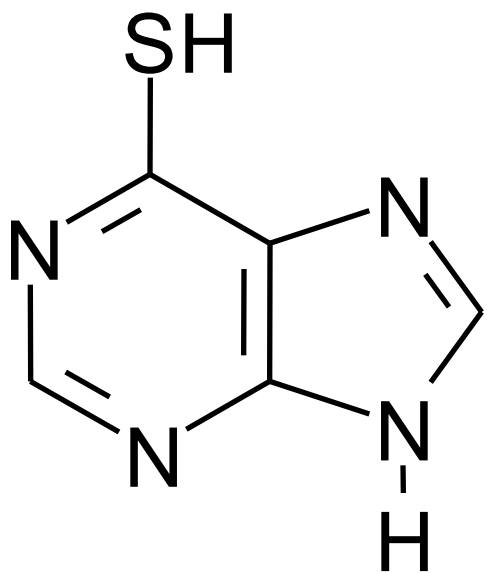
Obsah kofeinu v nápojích

Nápoj/objem		Obsah kofeinu
Káva cca	200 ml	150-200 mg
Čaj	200 ml	30-50 mg
Kofola	330 ml	50 mg
Coca-cola	330 ml	30 mg
Red Bull	250 ml	80 mg

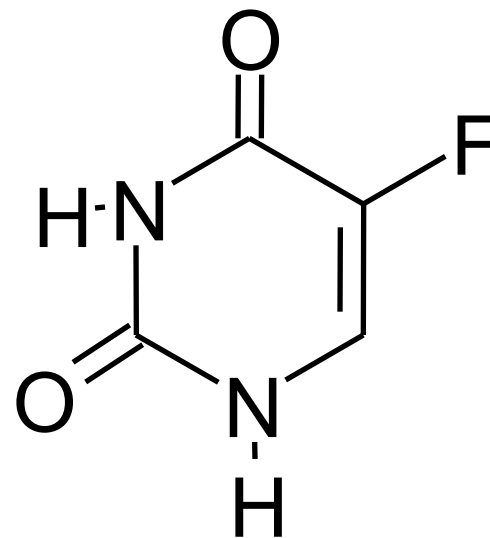
Denní dávka by neměla překročit 400 mg

Stimulační účinek kofeinu vyvolán vazbou na adenosinové receptory (antagonista adenosinu)

Syntetické analogy bází a jejich deriváty jsou léky

6-merkaptopurin

5-fluoruracil

Merkaptopurin

- purinový analog
- inhibuje syntézu purinů a tím i DNA
- léčba leukémie

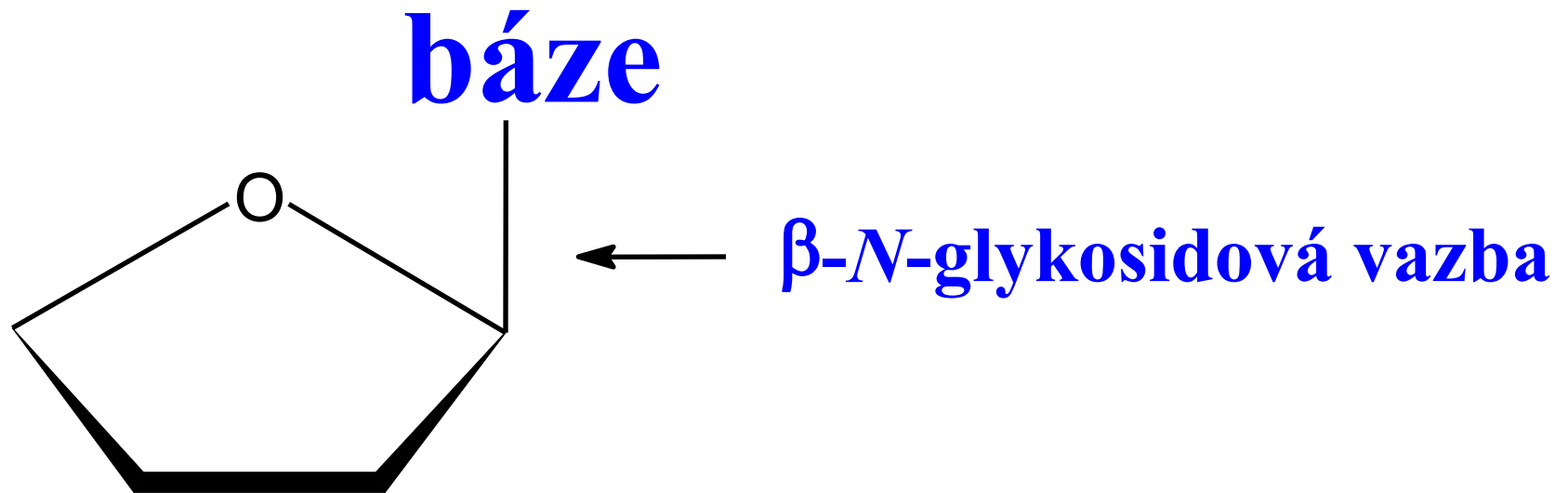
5-Fluoruracil

- pyrimidinový analog
- inhibuje syntézu pyrimidinů a tím i DNA
- některé karcinomy

Nukleosidy

báze + ribosa

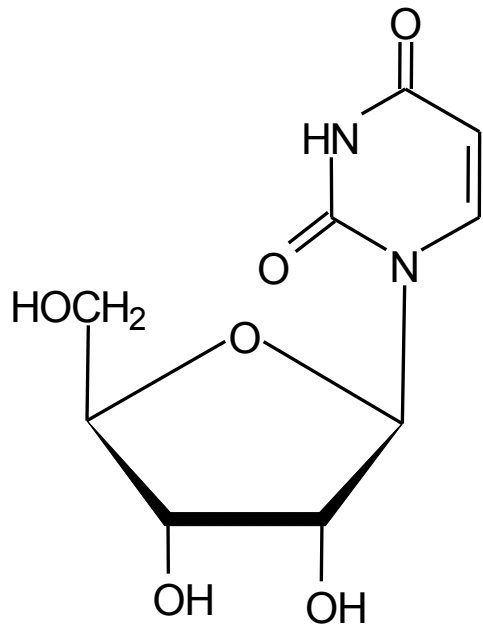
base + 2-deoxyribosa

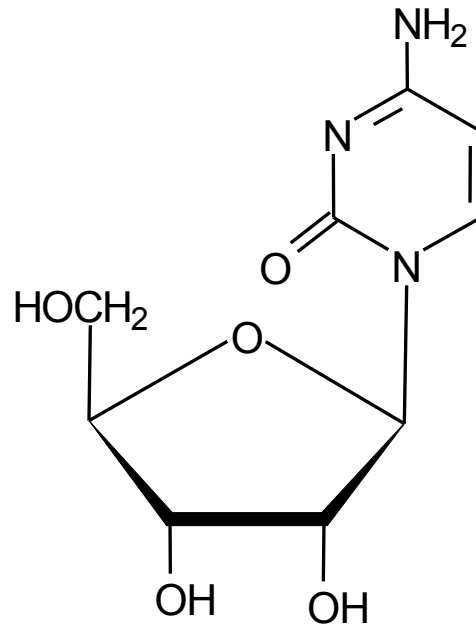
Názvosloví nukleosidů

- triviální názvy
- odvozené z názvů bází
- přípona **-idin** (pyrimidinové nukleosidy)
- přípona **-osin** (purinové nukleosidy)
- předpona **deoxy-** (od deoxyribosy)

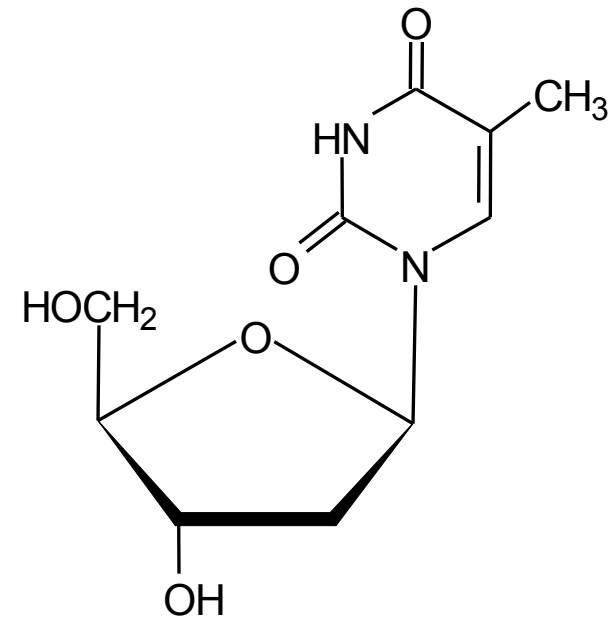
Pyrimidinové nukleosidy

uridin

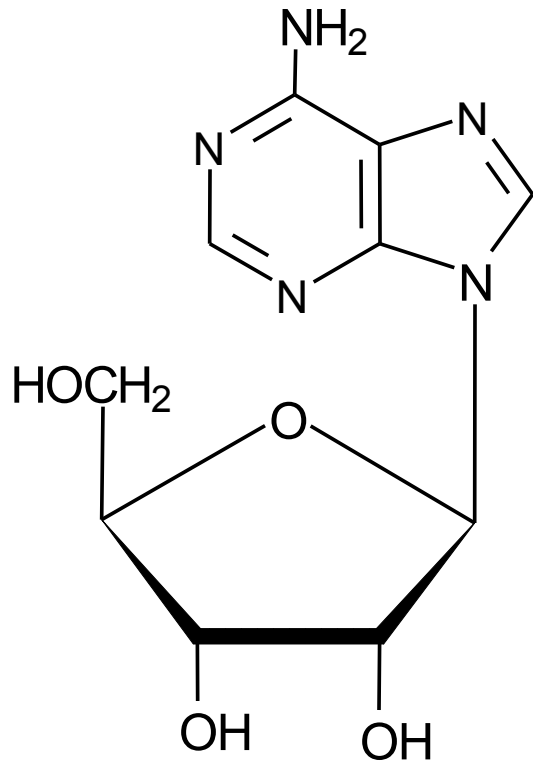

cytidin

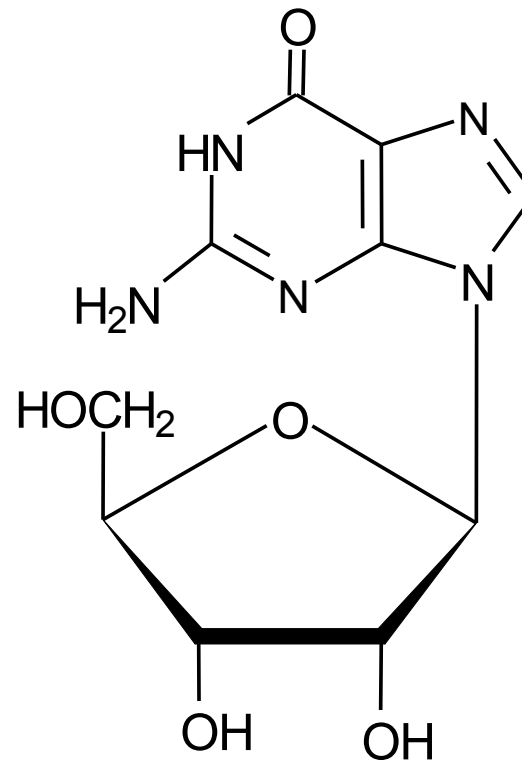

thymidin

Purinové nukleosidy

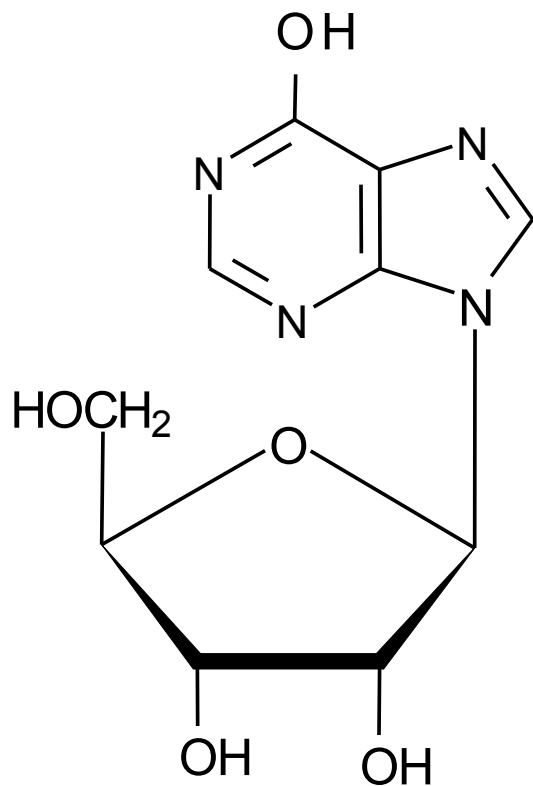
adenosin

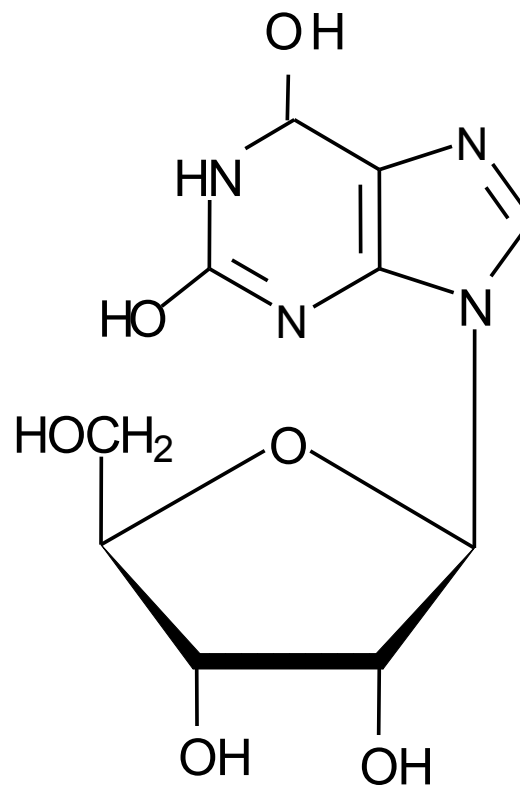
guanosin

Purinové nukleosidy

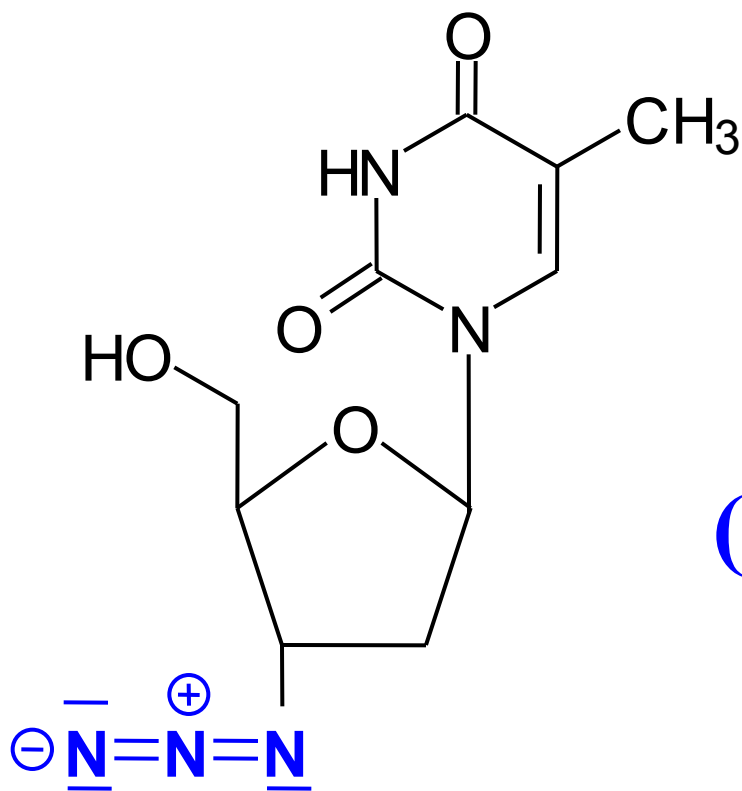

inosin

xantosin

Syntetické analogy nukleosidů

zidovudin
(azidothymidin)

Zidovudin (AZT)

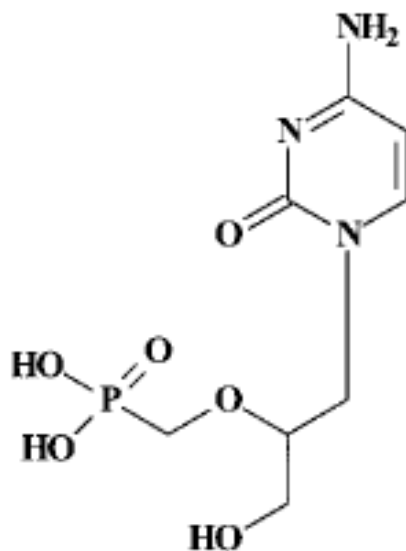
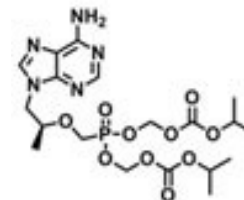
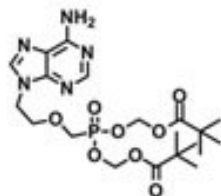
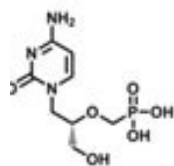
- Antivirotikum
- Terapie HIV
- působí jako falešný nukleosid, inhibuje reverzní transkriptasu HIV

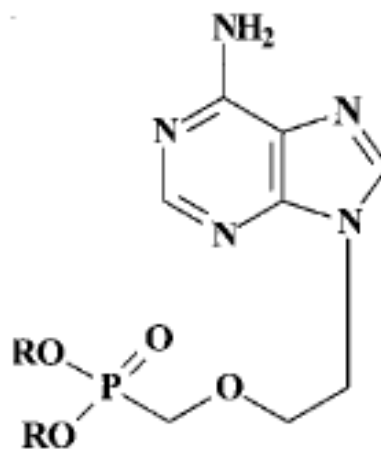
Prof. RNDr. Antonín Holý - objevitel látek využívaných při léčbě HIV nebo hepatitidy B

Organický chemik Antonín Holý - jeden z nejúspěšnějších českých vědců poslední doby (†16. července 2012). K jeho nejznámějším objevům patří jeho léky pro pacienty trpící nemocí AIDS nebo virovou hepatitidou typu B. Na ÚOCHB se zabýval chemií analogů složek nukleových kyselin, přednášel na univerzitách a vysokých školách a na řadě zahraničních pracovišť. Je držitelem 60 patentů a spoluautorem 600 vědeckých prací. Počet citací jeho publikací přesahuje 10000, což ho řadí k nejúspěšnějším světovým chemikům. Jeho práce byla m.j. oceněna čestnými doktoráty Univerzity v Manchesteru, Univerzity Palackého v Olomouci či VŠCHT, Descartovou cenou Evropské Unie za vědecký výzkum, členstvím v Učené společnosti ČR atd. atd.

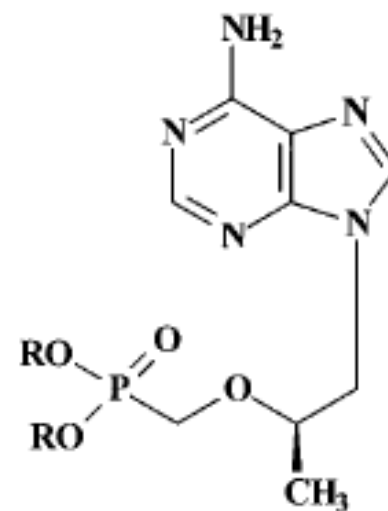
Syntetické nukleosidy

Vistide

Hepsera

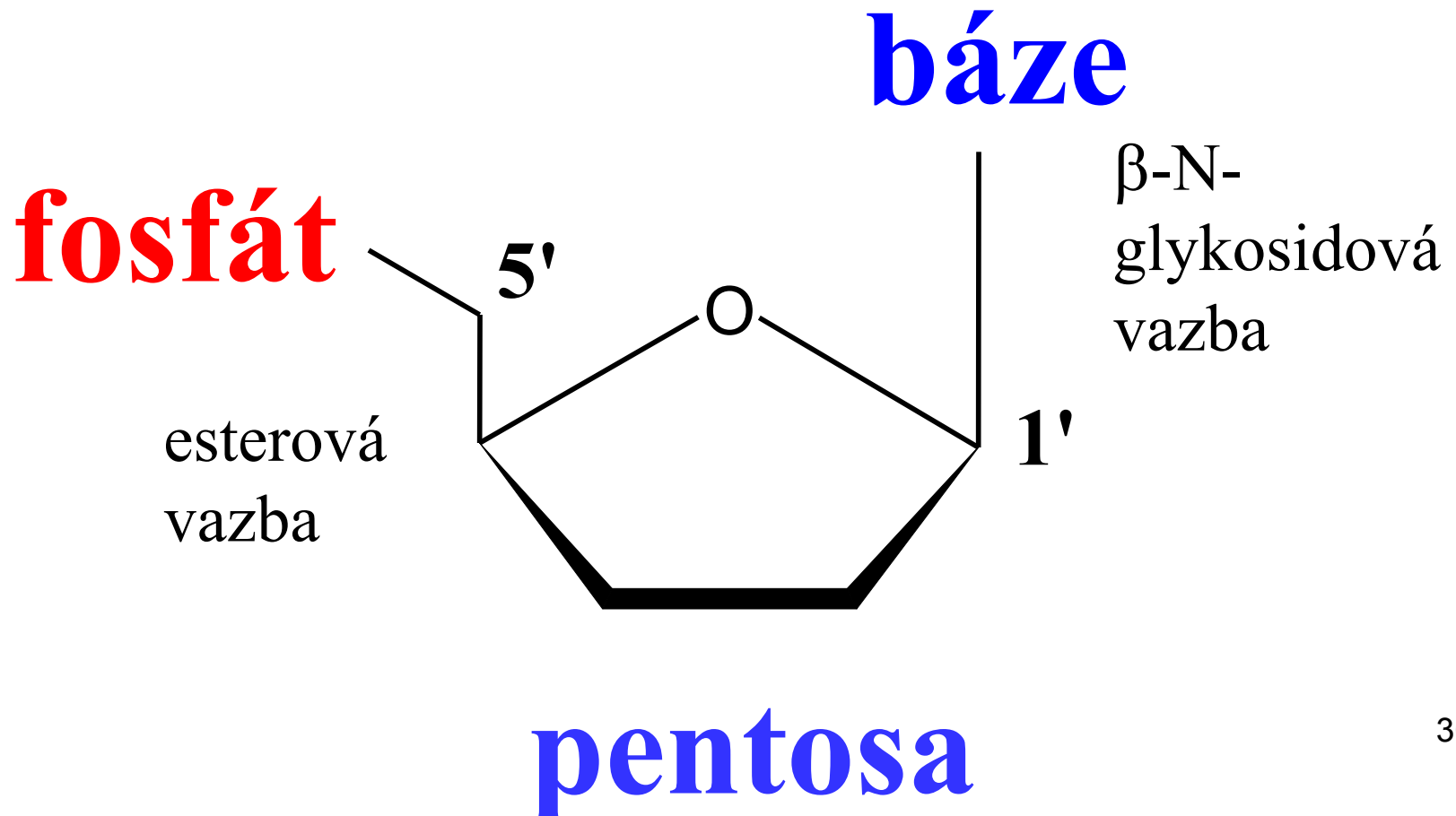

Viread

Nukleotidy (Nukleosidfosfáty)

Nukleosid + kyselina fosforečná

esterově vázaná na: ribosu, deoxyribosu

Názvosloví nukleotidů

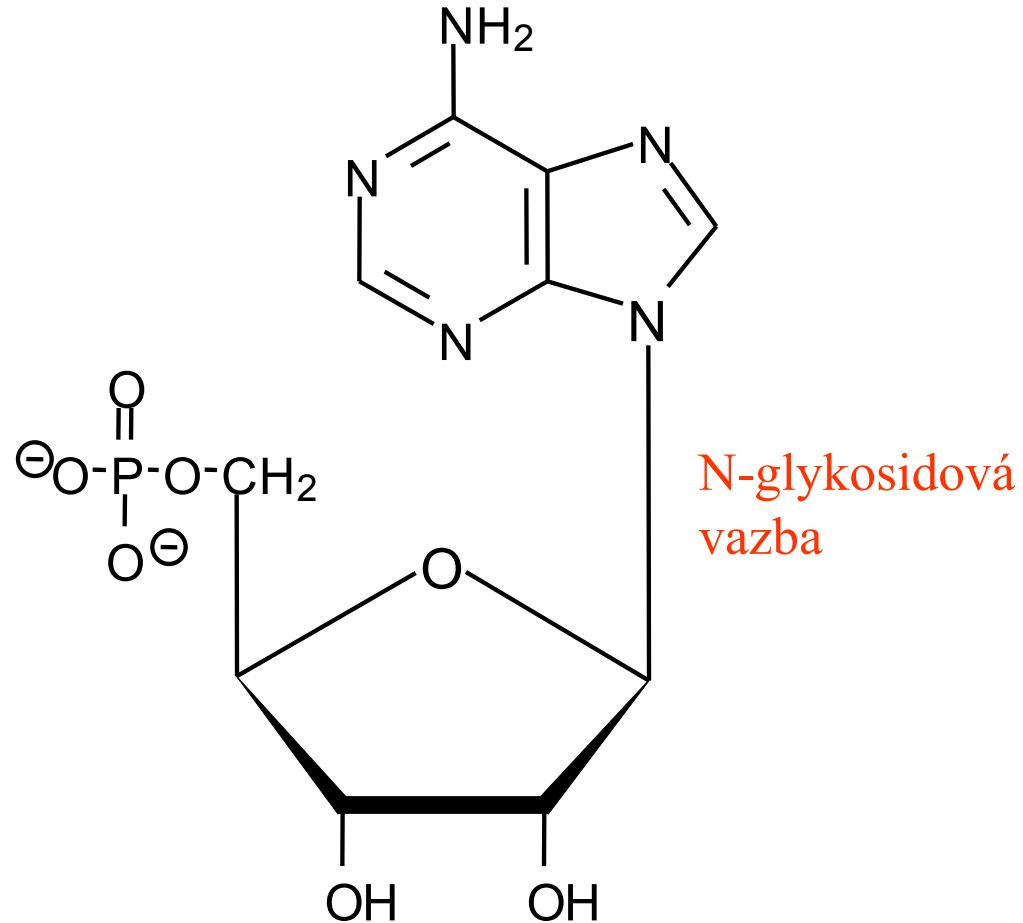
- nukleosid + 5'-mono(di, tri) + fosfát
- zkratky
- AMP, ADP, ATP .....

Význam nukleotidů

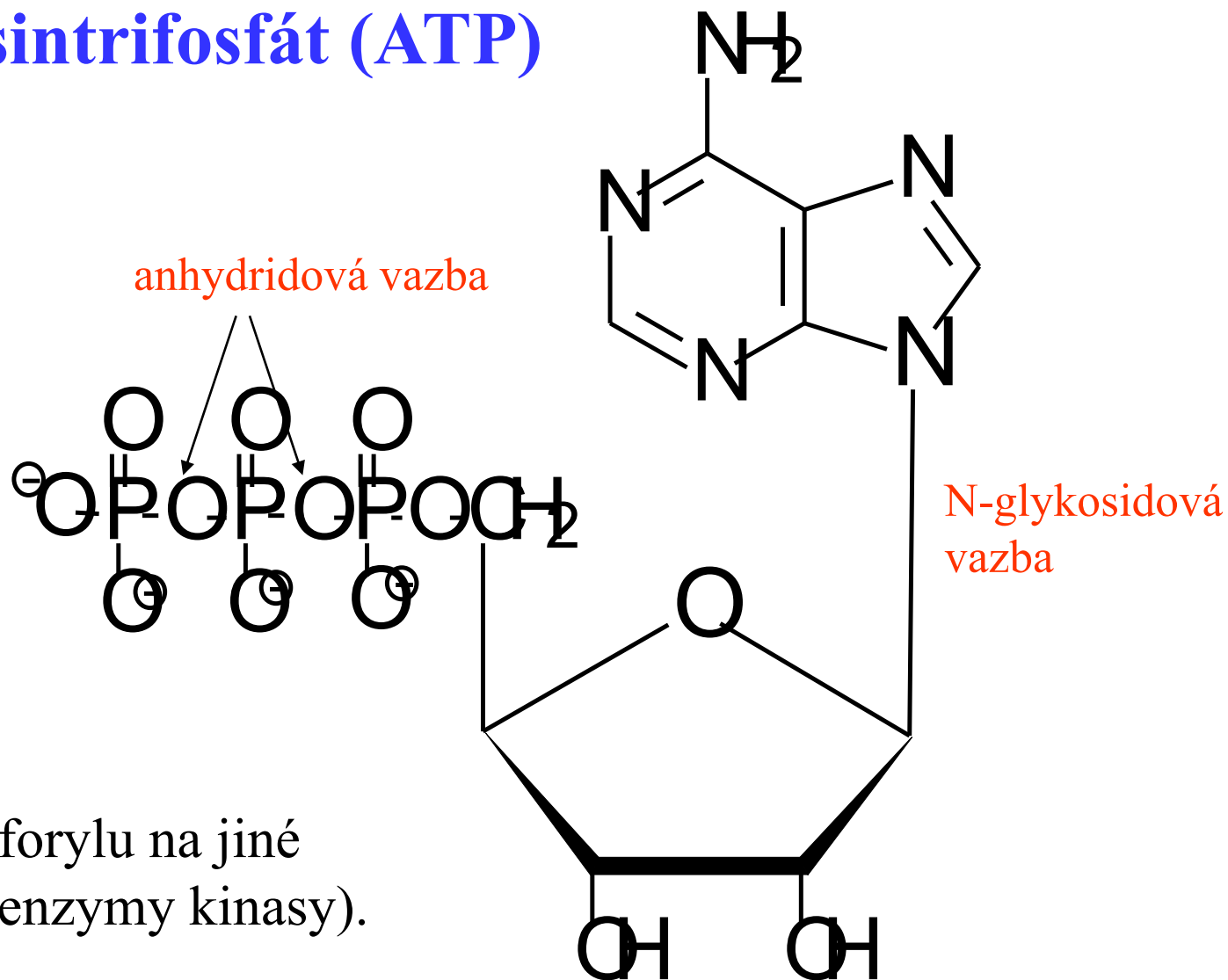
- stavební složky nukleových kyselin
- makroergní trifosfáty (ATP, CTP, UTP)
- druhý posel (cAMP, cGMP)
- kofaktory enzymů
- syntetické analogy - léčiva

Adenosinmonofosfát (AMP)

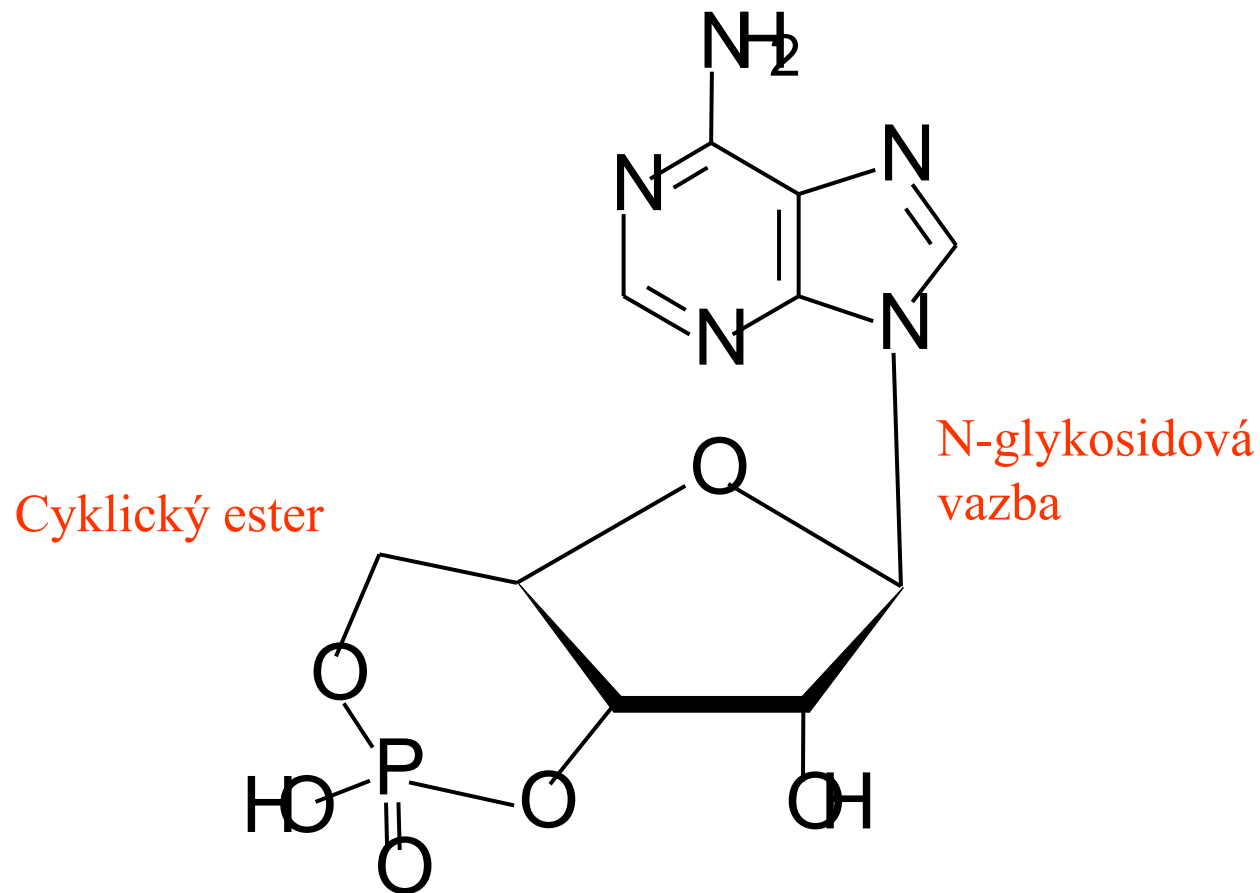

Adenosin trifosfát (ATP)

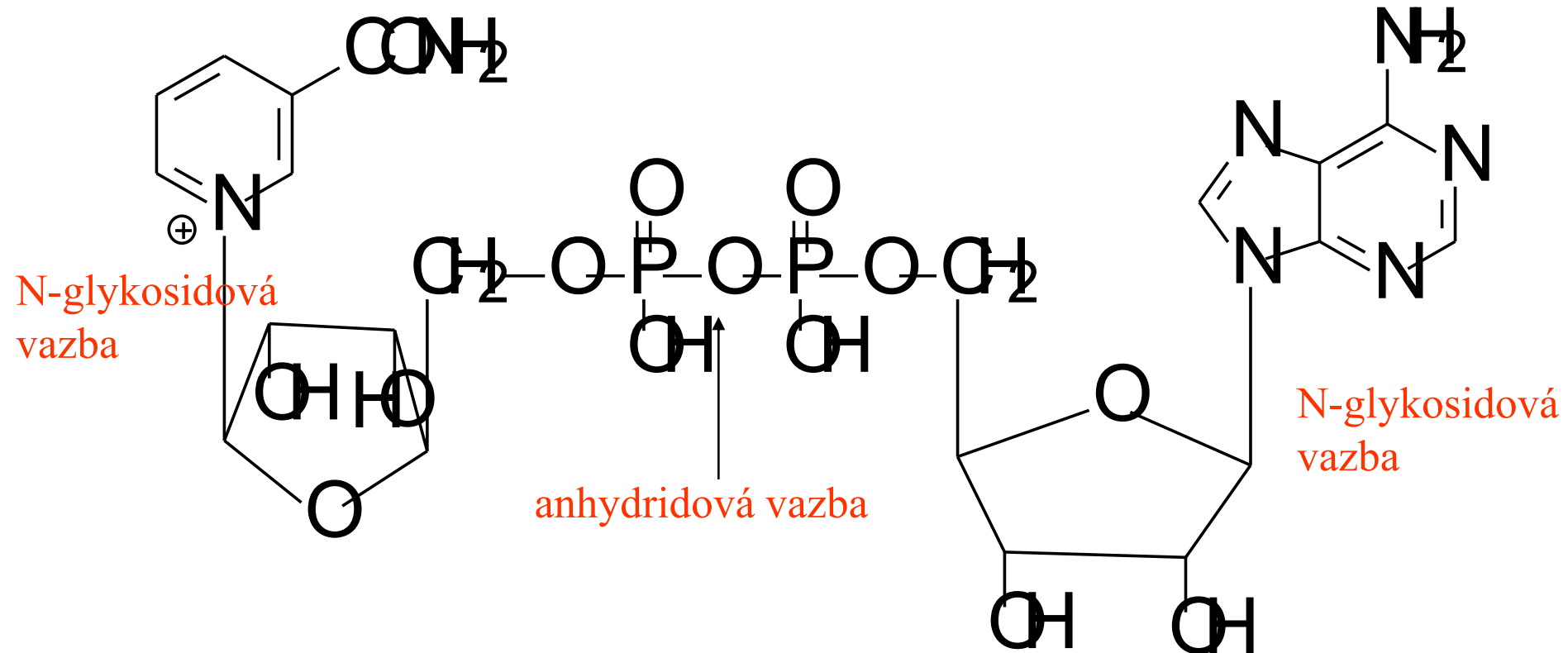

Přenos fosforýlu na jiné substráty (enzymy kinasy).

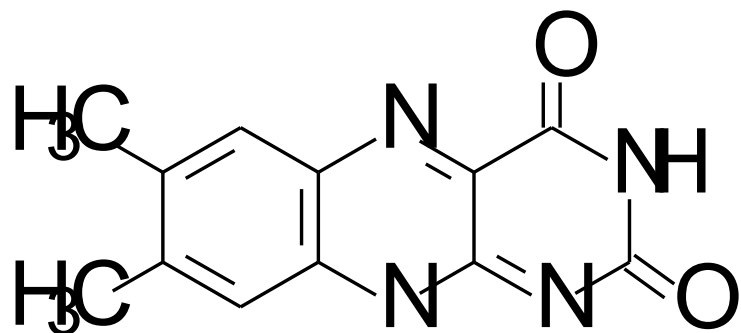
cAMP - druhý posel

NAD⁺ je dinukleotid

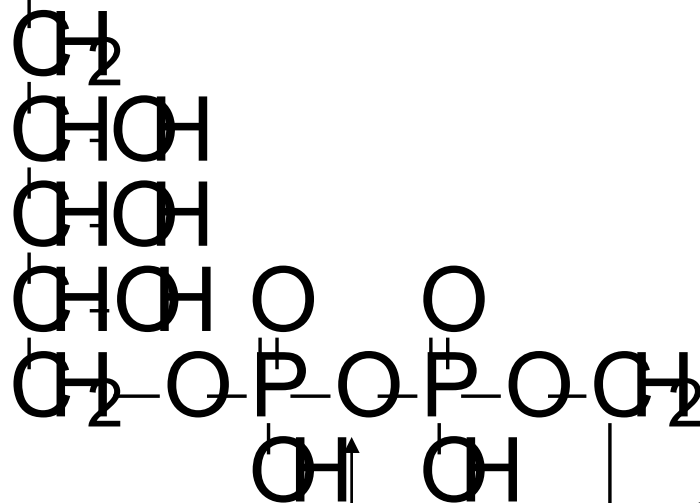

Flavinadenininukleotid (FAD)

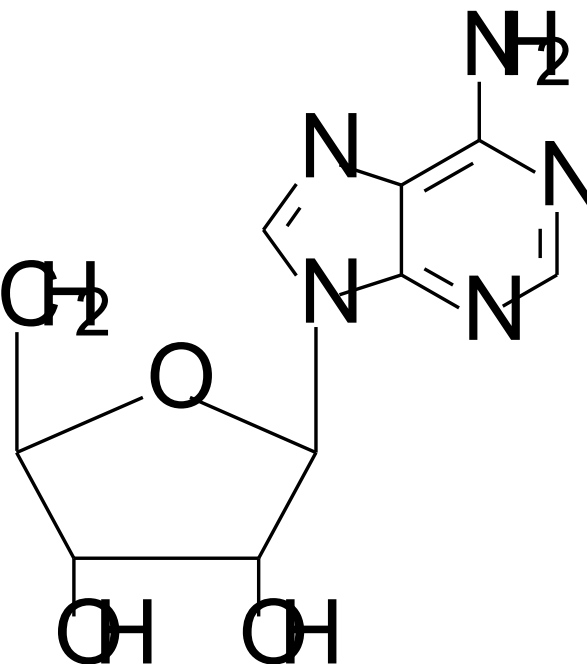

isoalloxazin

ribitol

anhydridová vazba

Koenzym A je adeninový nukleotid

